PAULA REGO'NUN RESİMLERİNDE FANTEZİ İLE GERÇEKLİK, İTAAT VE MEYDAN OKUMA İLİŞKİLERİ

Samet Doğan
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı
sametdogan@comu.edu.tr ,ORCID: 0000-0003-0800-4551

Özet
1935 yılında Portekiz'de doğan Paula Rego son otuz yılın en etkili figüratif ressamlarından biri olarak anılır. Resimleri ırkçılık, politik diktatörlük, kürtaj ve toplumsal cinsiyete dayalı güç ilişkilerini konu alır. Bu konuları feminist bir bakış açısıyla görsel dile aktaran sanatçı kadın kavramının toplumsal algısına, kadın bedeninin geleneksel temsillerine meydan okuyan resimleri ile bilinir. Fantezi ile gerçeklik, itaat ile meydan okuma, özgürlük ile esaret, korku ile güven, sevgi ile nefret gibi karmaşık ve zıt duygular resimlerini karakterize eder. Bu temaları evrensel masal konuları ve karakterleriyle iç içe geçirerek anlatan sanatçı, bu yönüyle bir "masal anlatıcısı" olarak anılır. Resimlerine uyarladığı masalları kişiselleştirerek, hiyerarşik ilişkileri değiştirerek görsel dile aktaran sanatçı buradaki karakterler aracılığı duygu ve düşüncelerini aktarır. 1970'den günümüze kadar sanat hayatını İngiltere'de sürdüren sanatçı kısa bir süre önce (2022'de) yaşamını kaybetmiştir. Geride bıraktığı sanatsal mirasının zenginliği günümüz sanatına ve yeni yetişen genç kuşak sanatçılara ilham verici niteliktedir. Bu önem çerçevesinde ele alınan çalışma temel olarak Paula Rego'nun yaşamını, eserlerini, politik ve sanatsal görüşlerini inceleme amacı taşır. Araştırmanın ilk bölümünde sanatçının öz yaşam öyküsü, sanatsal ve politik yaklaşımları incelenmiştir. Araştırmanın ikinci bölümde ise sanatçının kariyeri boyunca ön plana çıkan resimleri örnekler eşliğinde ele alınmış, biçim ve içerik ilişkileri irdelenmiş, eserleri ile politik tavrı arasındaki ilişkiler analiz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Paula Rego, resim sanatı, feminizm, fantazi

THE RELATIONSHIP OF FANTASY AND REALITY, OBEDIENCE AND CHALLENGE IN PAULA REGO'S PAINTINGS

Abstract
Born in Portugal in 1935, Paula Rego is known as one of the most influential figurative painters of the last thirty years. Her paintings deal with racism, political dictatorship, abortion, and gender-based power relations. Translating these issues into visual language from a feminist perspective, the artist is known for her paintings that challenge the social perception of the concept of women and traditional representations of the female body. Complex and contrasting emotions characterize his paintings, such as fantasy and reality, obedience and defiance, freedom and bondage, fear and trust, love and hate. The artist, who tells these themes by intertwining with universal fairy tale themes and characters, is referred to as a "storyteller" in this respect. The artist, who personalizes the tales he adapts to his paintings and transfers them to visual language by changing hierarchical relationships, conveys his feelings and thoughts through the characters here. The artist, who has been living in England since 1970, passed away a short time ago (in 2022). The richness of the artistic legacy he left behind is inspiring to today's art and young generation artists. The study, which is handled within the framework of this importance, basically aims to examine the life, works, political and artistic views of Paula Rego. In the first part of the research, the autobiography, artistic and political approaches of the artist were examined. In the second part of the research, the artist's paintings that have come to the fore throughout his career were handled with examples, the relations between form and content were examined, and the relations between his works and his political attitude were tried to be analyzed.

Keywords: Paula Rego, painting, feminism, fantasy

1. GİRİŞ

Portekiz doğumlu Paula Rego günümüz sanatının en etkili figüratif sanatçılarından biri olarak anılır. Doğduğu yıllardan 1970'lere kadar Portekiz'de yaşamış, bu tarihten itibaren İngiltere'ye taşınmıştır. Rego'nun Portekiz'de bulunduğu çocukluk ve gençlik yılları, 1933 yılında askeri darbeyle iktidara gelen

António de Oliveira Salazar'ın baskıcı rejimi altında geçmiştir. Bu yıllarda Faşizm Avrupa'ya yayılırken, Başbakan Antonio De Oliveira Salazar Portekiz ulusu üzerindeki baskısını arttırmış ve sonunda yönetim şeklini mutlak bir diktatörlüğe dönüştürmüştür. Yaklaşık 30 yıl boyunca diktatörlükle yönetilen ülkede tüm sosyal ve kültürel yaşantı önemli derecede kesintiye uğratmış, rejimin ataerkilliği destekleyen politikaları kadınları güvencesiz bırakmış ve erkekler karşısında ikinci plana itmiştir. Salazar'ın ideolojisinde iyi bir ev hanımı olmak her kadının nihai hedefi ve en büyük başarısı sayılıyordu. Bununla birlikte ne zaman evli bir kadın, iş alanında erkeklerle 'rekabet etse' ailenin özüne zarar vereceği düşünülüyordu (Rosengarten, 2009).

Çocukluk ve gençlik yıllarını bu baskıcı rejimin altında geçiren Paula Rego'nun Salazar yönetimi altındaki derin duygusal deneyimi, onun yaratıcı eylemini harekete geçirmiştir. 1952-1956 yılları arasında Londra'daki Slade Güzel Sanatlar Okulu'nda okuyan sanatçı eğitimini tamamladıktan sonra yeniden Portekiz'e dönmüştür. Döndükten sonra Salazar yönetiminin temel taşlarını somutlaştıran konformist anne ve eş tanımlamasından hızla uzaklaşarak hatta kışkırtarak rejime karşı güçlü bir varoluşsal saldırı başlatmıştır. Bu mücadelesi sanatının son yıllarına kadar devam etmiş, yaptığı eserlerinin enerjisi ve gücü yürüttüğü bu karalı mücadelesinden almıştır.

2. PAULA REGO'NUN RESİMLERİNDE FANTEZİ, GERÇEKLİK VE POLİTİKA

Rego her zaman kendini oldukça muhafazakar bir ailede ve diktatörlük altında büyümüş biri olarak tanımlamıştır. Bu nedenle yaptığı ilk resimleri diktatör Salazar rejimine yönelik eleştiri tonu yüksek çalışmalar olmuştur. Portekiz'deki baskıcı koşullara duyduğu nefreti ifade eden bu dönem çalışmaları soyutlamayı politik referansla birleştiren bir yaklaşımla biçimlenir. Otorite ve güç yapılarına meydan okuyan bu çalışmalar, soyut bir korku kavramının ayırt edici mecazi hatlarını çizer ve üstü kapalı politik eleştiriyi barındırır. Örneğin "Salazar Vatanını Kusuyor" adlı eser son (Resim 1) derece yıkıcı ve alenen politik bir resimdir. Rego bu resminde Salazar'ı üzerinde ziyafet çektiği ve bir sosis şeklinde ülkeyi kusan bir karakter olarak yansıtmıştır. Salazar'ın siyasi rejiminin temsil ettiği tehlikeyi yatıştırmak için parodiyi kullanmış ve terörü gülünç bir meseleye çevirmiştir (Gierowska, 2022).

(Resim 1) Paula Rego, Salazar Vatanı Kusuyor, 1960, Tuval Üzerine yağlıboya, 94 x 120 cm.

Rego, Salazar rejimine yönelik yaptığı bir dizi politik resimden sonra ilgisi Fransa'da yükselen sürrealist akımın etkisine girmiştir. Bu tarihten itibaren soyut ve figüratif kompozisyonlarını Sürrealist teknikle birleştirmeye başlamıştır. Sürrealist akımın otomatizm tekniğinden ilham alan Rego hem kendisini hem de pratiğini gelenekten ve akılcılığın kısıtlamalarından kurtarmaya, bunun yerine dizginsiz ve bilinçsiz zihni keşfetmeye çalışmıştır. Bu dönem çalışmalarından biri olan "Alijo'nun İtfaiyecileri" (Resim 2) Rego'nun 1965-66'da Alijo kasabasında tatildeyken gördüğü bir grup itfaiyeciyi konu almıştır. Haraketli bir kompozisyonun ve parlak renklerin eşlik ettiği resim son derece dinamik bir çalışmadır. Zeminden göğe doğru yükselen ve metamorfoza uğramış yarı insan yarı hayvan yaratıkların yer aldığı kompozisyon Ortaçağ sanatının güçlü yankılarını taşır. Rego bu resimde Alijo kasabasının ortaçağ ruhunu yansıtmak istediği için Ortaçağ sanatından örneklere başvurmuş ve bunlardan büyük ölçekte yararlanmıştır (Manchester, 2022).

(Resim 2) Paula Rego, Alijo'nun İtfaiyecileri, 1966, Tuval üzerine akrilik boya, yağlı pastel, kömür, grafit, reçine, mürekkep, kağıt ve alüminyum folyo, 15.39 × 18.43 cm.

1966 yılında Rego'nun kocası Willing'e MS (multipl skleroz) teşhisi konmuştur. Bu durum Rego'nun sanatsal pratiği üzerinde derin bir etki yaratmıştır. 1970'lerde Lizbon'da açtığı bir-iki sergi sayılmazsa neredeyse gözden kaybolmuştur. 1988 yılında kocasının ölümüne dek süren bu kapanma onun sanatında önemli değişiklikler yaratmıştır. Bu tarihlerde Sürrealizmin etkisinden tamamen uzaklaşan Rego bu tarihten sonra son derece anlatımcı, ikonografik okumayı destekleyen bir dil kullanmaya başlamıştır. Bu sürece yönelik yaptığı resimlerden biri olan "Aile" (Resim 3) tam anlamıyla bu özellikleri taşır. Tematik bağlamı kendi yaşantısı ve kocasının hastalığıyla ilgili olan resim, Rego'nun kocasının hastalığı anlarındaki çaresizliğini ve meşguliyetini gösterir. Resimde kızıyla birlikte hasta kocasını giydirmeye çalışan kadının kabullenmişliği, öfkesi ve haklı yılgınlığı tüm boyutlarıyla kompozisyona yansımıştır.

(Resim 3) Paula Rego, Aile, 1988, Kağıt üzerine akrilik boya, 213x213 cm.

Rego Aile resminden sonra kendi ayırt edici tarzını daha da geliştirerek anlatılarını daha belirgin şekilde yansıtan figüratif tasvirlere odaklanmıştır. Rego'nun bu dönem resimleri güçlü psikolojik dramaları ve mizansen yaratma yeteneğini özetler gibidir. Kardeşini savaşa göndermek için hazırlayan ve sevgiyle ayaklarının dibine diz çökmüş kız kardeşi konu alan "Asker ve Kız Kardeşi" (Resim 4) ile "Polisin Kızı" (Resim 5) adlı çalışmalar bu dönem özelliklerini yansıtan en başarılı çalışmalardır.

(Resim 4) Paula Rego, Asker ve Kızkardeşi, 1988, Kağıt üzerine akriik boya, 214x151 cm.
(Resim 5) Paula Rego, Polisin Kızı, 1987, Kağıt üzerine akrilik boya, 213x152 cm.

Polisin Kızı adlı çalışmada kaslı kolları ve keskin hatlı yüzü olan beyaz bir elbise giymiş bir kız, sağlam vücudunu zemine yaslıyor, kalın kolunu büyük bir çizmeye sokuyor. Resmin ismi bize onun bir polisin kızı olduğunu söylüyor, yani bot ima yoluyla babasına ait. Maçoluk otoritesinin simgesi olan siyah bir çizme bir yandan faşizmin otoriter simgesi, diğer yandan cinsel imaları da üstü kapalı bir şekilde yansıtan sembolik bir simge olma özelliğini yansıtıyor. Polisin Kızı korkmuyor. Kendi cinsel gücünü keşfederek, kaynayan öfkesini ve yalnızlık duygusunu dile getiriyor ve saflık sembolü bir kadın olarak toplumdan gizlice intikam alıyor (Hubbard, 2021).

Polisin Kızı resminde olduğu gibi Rego'nun dünyasında hiçbir şey göründüğü gibi değildir, resimleri gibi imalı, çok katmanlı ve esrarengizdir. Böyle olsa da tüm resimleri üstü kapalı olarak ataerkil sistemin altını oymaya, özel ve kamusal, estetik ve politik alanda kadınlık söyleminin yerleşik anlamlarını aşındırmaya çalışır. Erkek tüketimi için üretilen kadın özne imajını veya varsayımını tersine çevirir. Hatta erkek bir izleyici bu görüntü karşısında kendini kandırılmış ve alaya alınmış hissedebilirken, bu görüntüler kadın izleyicide ödeşme duygusu bile uyandırabilir. Rego'nun 1995 yılında ürettiği "Köpek Kadın" (Resim 6) ve "Dans Eden Devekuşları" (Resim 7) adlı resim serileri tamamen bu duygularla bağlantılı çalışmalardır.

(Resim 6) Paula Rego, Köpek Kadın, 1994, Tuval üzerine pastel, 160x120 cm.

(Resim 7) Paula Rego, Dans Eden Devekuşları, 1995, Kâğıt üzerine pastel, her biri 150x150 cm.

Bu resimlerdeki kadın figürleri idealize edilmiş kadın estetiğini ve ataerkil düzenin kodladığı kadın imajını tersyüz eder, bu konudaki tüm tabuları yıkmak için çabalar. Bu çabanın bir ürünü olarak ortaya çıkan "Pamuk Prenses" adlı resim serisi (Resim 8-9) Rego'nun 1995 yılında ele aldığı ve en çok bilinen çalışmalarıdır. Bu seride geleneksel Disney karakterlerinden esinlenen Rego buralardaki masalın içeriğini ve karakterlerini kendi hayatına uyarlayarak tuvale aktarır. Ele aldığı masal sahnelerini yüksek bir duyarlılık ve eleştirel bir dille görselleştiren Rego, geçmiş yaşantısında ailesiyle yaşadığı sorunları kadının toplumsal konumuyla harmanlayarak resimlerine yansıtır. Bu resimlerdeki Pamuk Prenses figürünü kendisiyle özdeşleştirmiştir. Bu nedenle resimlerdeki Pamuk Prenses masalda olduğu gibi büyüleyici bir güzelliğe ve zarafete sahip değildir. Bu daha çok orta yaşlı, hayatın zorluklarından yıpranmış, mutsuz ifadesi ve kaslı vücuduyla sıradan bir kadın imgesidir.

(Resim 8) Paula Rego, Pamuk Prenses ve Üvey Annesi, 1995, Kağıt üzerine pastel boya,105x95 cm.
(Resim 9) Pamuk Prenses Zehirli Elmayı Yerken, 1995, Kağıt üzerine pastel boya, 178x150 cm.

Rego 1998'de kürtajı yasadışı kılmanın tehlikelerine dikkat çeken bir dizi resim üretti. Bunun nedeni aynı yıl Portekiz'de kürtajın yasal zeminden çıkarılması ve bir suç olarak kanunlaşmasıdır. Kadınların kürtaj haklarını sonuna kadar savunan Rego aynı yıl yasadışı yollarla kürtaj yaptıran kadınları konu alan bir resim serisine başlamıştır. Bu resimler kürtajın yasa dışı olduğu bir yerlerde kadınların dramını ve çaresizliğini oldukça çarpıcı şekilde dile getiren son derece etkili çalışmalardır (Resim 10-11). Kompozisyonlarda yer alan figürler hastane dışında kürtaj yaptırmış ya da yaptırmakta olan kadınları gösterir. Bu kadınların yüzlerinde (kusurlu ve günah işleyen bir tonda) acı, korku, utanç açık bir şekilde okunur. Acısını, inkarını ve hatta durumuna duyduğu öfkeyi paylaşmak istercesine, metanetli ve güçlü bir bakışla oturur ve doğrudan izleyiciye bakar. Figürlerin birçoğu genç ya da gençliğe henüz yeni adım atmış kadınlardan oluşur. Bu durum ise tecavüz, taciz ve yetişkin erkekler arasındaki güç dengesizliğini çarpıcı bir şekilde dile getirir (Caldwell, 2019).

(Resim 10) Paula Rego, İsimsiz No.1, 1998, 110x100 cm.

(Resim 11) Paula Rego, İsimsiz No.3, 1998, Kağıt üzerine pastel boya, 110x100 cm.

Burada acıdan kıvranan kadınlar lazımlıkların ve plastik kovaların üzerine çömelmiş ya da travma geçirmiş halde yataklarında yatıyorlar. Rego'nun çalışmalarının çoğunda olduğu gibi, sanat tarihinin idealize edilmiş kadını, yerini canlı, duyarlı bir gerçekliğe bırakır. Bunlar Avrupa kanonunun erkek bakışına sunulan bol dökümlü ilham perileri değil, çocuk doğuran, yemek pişiren ve yerleri ovuşturan sağlam kalçaları ve kolları olan kadınlar, kendi cinsel özlemleri, savunmasızlıkları, gizli öfkeleri ve güçleri olan çalışan kadınlardır (Caldwell, 2019).

Rego'nun 2000 yılından itibaren ele aldığı resimleri psikolojik yaşantısı davranışlarına, yüz ifadelerine yansımış kadın figürlerini içerir. Canlı model üzerinden eş zamanlı çalışmalar yapan Rego modelin farklı duruşlarını zamansal bir akış içerisinde tuvallerine aktarır. Bir huzursuzluk anını ya da travmatik bir deneyimi yansıtan resimler modelin kıvranan ve kasılan bedenleriyle vurgulanmaya çalışılır.

(Resim 12) Paula Rego, Possession I, IV, VII, 2004,Tuval üzerine pastel boya, her biri 150x100 cm.

3. SONUÇ

Rego'nun Salazar yönetimine karşı oluşturduğu muhalif tavır resimlerinde sistemlerin ve toplumların kadınlar konusunda beklenti ve tanımlamalarını tersine çevirmesiyle karşılık bulmuştur. Resimlerinin nihai hedefi ütopik bir kadın imajını ve ataerkil toplumların cinsiyetçi yaklaşımlarını yapısöküme uğratmaktır. Bu nedenle Rego'nun resimlerine konu olan kadınlar, muhafazakâr çevrelerin kodladığı kadın imajının tam tersi ya da antitezidir. Bu kadınlar cinsiyetçi rolleri reddederler, ev içi kısıtlamalardan kaçarlar ve toplumda kadınlarla ilişkili görülen her türlü tabuya karşıdırlar. Rego'nun kadın konusunda oluşturduğu bu feminist yaklaşımı sadece kadın konusu çevresinde dolaşmaz aynı zamanda adalet, ahlak ve insani duyguları kucaklayan geniş bir konu perspektifiyle zenginleşir ve bu zenginlik tüm boyutlarıyla tuvallerine yansır (Gierowska, 2022).

Rego Portekiz'de ülkenin en ünlü ve etkili sanatçılarından biri olarak son derecede önemli bir kültürel figürdür. Bu önemi 2004'te Porto'daki Serralves müzesinde açtığı retrospektif sergisiyle daha da belirginleşmiştir. Açtığı sergi Portekiz'de o kadar yaygın popülerlik kazanmıştır ki müze kapılarını günün 24 saati açık tutmak zorunda kalmıştır. 2022 yılında 87 yaşında hayata veda eden Rego bir kadın sanatçı olarak zamanımızın en başarılı sanatçılarından biri ve "kadın deneyimlerinin en iyi ressamı" olarak sanat tarihine geçmiştir.

KAYNAKLAR

GIEROWSKA, N. (2022) *Paula Rego*, The Brooklyn Rail https://brooklynrail.org/2022/07/artseen/Paula-Rego-722 (Erişim Tarihi: 20.11.2022)

MANCHESTER, E. (2022) *The Firemen of Alijo*, https://www.tate.org.uk/art/artworks/rego-the-firemen-of-alijo-t07778 , (Erişim Tarihi: 22.11.2022)

HUBBARD, S. (2021) *Paula Rego: The Policeman's Daughter 1987 Significant,* https://artlyst.com/features/paula-rego-the-policemans-daughter-1987-significant-works-sue-hubbard/ , (Erişim Tarihi: 23.11,2022)

CALDWELL, E. C. (2019) Paula Rego's UNtitled: The Abortion Pastels, https://cvonhassett.medium.com/paula-regos-untitled-the-abortion-pastels-1c58abf9f9af, (Erişim Tarihi: 25.11.2022)

GÖRSEL KAYNAKLAR

(Resim 1) Paula Rego, Salazar Vatanı Kusuyor, https://www.victoria-miro.com/artists/238-paula-rego/works/artworks29921/ , (Erişim Tarihi:02.12.2022)

(Resim 2) Paula Rego, Alijo'nun İtfaiyecileri, https://www.tate.org.uk/art/artworks/rego-the-firemen-of-alijo-t07778 , (Erişim Tarihi:04.12.2022)

(Resim 3) Paula Rego, Aile, https://www.wikiart.org/en/paula-rego/the-family-1988, (Erişim Tarihi:02.12.2022)

(Resim 4) Paula Rego, Asker ve Kızkardeşi, https://www.mutualart.com/Artwork/THE-CADET-AND-HIS-SISTER/DA47FD31EB7E4B46, (Erişim Tarihi:04.12.2022)

(Resim 5) Paula Rego, Polisin Kızı, https://www.victoria-miro.com/artists/238-paula-rego/works/artworks29920/, (Erişim Tarihi:05.12.2022)

(Resim 6) Paula Rego, Köpek Kadın, https://www.wikiart.org/en/paula-rego/dog-woman-1994, (Erişim Tarihi:02.12.2022)

(Resim 7) Paula Rego, Dans Eden Devekuşları, https://www.marlborougharchive.com/exhibitions/paula-rego-dancing-ostriches-from-disneys-fantasia, (Erişim Tarihi:02.12.2022)
(Resim 8) Paula Rego, Pamuk Prenses ve Üvey Annesi, https://www.wikiart.org/en/paula-rego/snow-white-and-her-stepmother-1995, (Erişim Tarihi:05.12.2022)
(Resim 9) Pamuk Prenses Zehirli Elmayı Yerken, https://www.wikiart.org/en/paula-rego/snow-white-swallows-the-poisoned-apple-1995, (Erişim Tarihi:06.12.2022)
(Resim 10) Paula Rego, İsimsiz No.1, https://www.nationalgalleries.org/art-and-artists/features/importance-paula-regos-abortion-series, (Erişim Tarihi:06.12.2022)
(Resim 11) Paula Rego, İsimsiz No.3, https://womensartblog.wordpress.com/2018/05/21/the-abortion-pastels-paula-rego/, (Erişim Tarihi:06.12.2022)
(Resim 12) Paula Rego, Possession 1, 4 ve7, https://lesleyscoble.com/2021/10/29/under-the-influence-of-paula-regos-possession-at-tate-britain/, (Erişim Tarihi:06.12.2022)